

ERGENEKON'U SORUNSALLAŞTIRMAK: SORUNLAR ve OLANAKLAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Yücel DEMİRER*

Bu kısa yazının amacı Ergenekon örgütü/soruşturması/davası/skandalı eksenli tartışmaların akademik alanda genişletilmesi gerekliliğine vurgu yapmak, bu "hassas konu"nun nasıl araştırılabileceği konusunda sesli düşünmek ve bu bağlamla sınırlı olmak üzere bilimsellik ve bilimsel meşruiyet konularına eleştirel olarak değinmektir. Ergenekon'un akademik araştırmaya açılması, bilimsel meşruiyet, "hassas konu"lara nasıl yaklaşılabileceği gibi konular üzerinden görüş beyan edilecek olsa da, burada okurun süreci tüketme iddiası olan bir makale değil, konu üzerinde tutulan düşünme notları ile karşı karşıya olduğunun anımsatılması bir gerekliliktir.

Ergenekon örgütlenmesine yönelik operasyonlar ile soruşturmalara ilişkin bir bölümü eşine rastlanmamış tuhafıklar içeren ayrıntılar geride bıraktığımız dönemin gündeminde önemli bir yer işgal etti. Daha önce bir gazete için bu konuda yazdığım kısa bir yorumda sorunun pratiğe dönük boyutlarına değinmiş, sürecin asıl mağdurlarından olan kesimleri Ergenekon soruşturması bağlamında pasif izleyiciler konumuna indirgeyen eksikliklere işaret etmişim. Bahsi geçen yazımda, sürecin temel aktörleri arasında geçen mücadelenin kodlarının nasıl okunması gerektiğini soruşturan, bunu yaparken ortama egemen kakafoniye kapılmayıp konuya sosyal ve sınıfsal mücadele perspektifinden yaklaşan değerlendirme ve makro tahlillere olan gereksiniminin altını çizmişim.¹ Bu türden bir çağrı yaparken, bir yandan ODTÜ'den Raşit Kaya'nın sözleriyle, iktidar bloğu içinde verilmekte olan "çok ciddi bir pozisyon savaşı"nın siyasal okumasını yapabilmek² ve ülkenin her türden mazlumunu bahsi geçen süreçte pasif izleyici konumundan bir aktör

* Kocaeli Üniversitesi

1 Demirer 2009.

2 Ankara Haber Ajansı, 26.06.2009.

haline getirebilecek bir yayın ve araştırma faaliyetinin önemine işaret etmek, diğer yandan dolaşımda olan yanlış bilgi yığını ile manipülatif bilinçlendirme sürecine müdahale etme gereksiniminin altını çizmekti.

Yazımda özetle, iktidar bloğunun versiyonları arasında bir çekişme olarak sürmekte olan ve güncel alana sıkışıp kalmış görünen sorunun tarihsel boyutlarının gün ışığına çıkarılması gerekliliğine, yaşanan rekabet ve mücadelenin tam olarak anlaşılabilmesinin konunun ideolojik temellerine gösterilecek ilgi ile doğru orantılı olacağına, liberal-İslamcı kesim ile laik bürokratik taraf arasında sınırlandırılan Ergenekon aktörlüğü tanımının, bu şebekenin mağdurlarına doğru genişletilmesi ile buna uygun bir tartışma dilinin geliştirilmesi gerekliliğine, verili dezenformasyon düzeyi hatırd tutularak bunun gecikmeden yapılması zorunluluğuna değinmiştim. Bunu yaparken, özellikle ortalıkta belgelerin uçtuğu, sahte belge ithamlarının sık sık ortaya çıktığı bir ortamda, iktidar bloğu dışında pozisyon alanların verili “belge ve arşiv” kavramlarına meydan okumaları, alternatif arşivler tutmaları, olanları geliştirmeleri ve sabırla bilgi kırıntılarından anlam kuleleri örececek inisiyatiflerin örülmesi gerekliliğine ve en önemlisi de Ergenekon bahsini anlamak için sürece rengini veren simgesel dile kafa yorulması zorunluluklarına işaret etmiştim.

Aslında tüm bu noktalara değinirken, bahsi geçen gündemi sorunsallaştırma gerekliliğinin altını, başka kavramlar kullanarak da olsa çizdiğimi düşünüyorum. Burada, belli temalar üzerinden dönemsel değerlendirmelerin yapıldığı bu almanakta, bahsi geçen sorunsallaştırma üzerine sesli düşünürken, hem sürecin kavramsallaştırılma tercihlerine ilişkin ve hem de dar ve manipülatif bir çerçevede siyasallaştırılmasına yönelik bir itirazı da dillendirmek istiyorum. Bu tercihin altında Ergenekon eksenli anlama faaliyetinin pek çoğunu etkileyen güncel saplanıp kalma durumu ile genel kabul gören bir yöntem dışında ilerletilmesinden kaynaklanan sürekli bir patinaj halinin bir an önce sonlanması dileği yatmaktadır. Yazı, dolaylı olarak, yukarda değindiğim güncel siyasal mücadelenin sarstığı araştırma etiği, akademik meşruiyet gibi kavramlar ile bunlar bağlamında alternatif bir arayış gerekliliği vurgusunu ve verili meşruiyet kalıplarının gözden geçirilmesi davetini de içerecektir.³

“Bengladeş’teki kanlı katliam Çekoslovakya’daki Rus işgalinin anılarını hızla örttü, Allende suikasti Bengladeş yuhalamalarında boğuldu, Sina Çölü’ndeki savaş insanlara Allende’yi unutturdu, Kamboçya katliamı insanlara Sina’yı unutturdu...” (Kundera 1999). Kundera’nın çarpıcı örnekler ile açıkladığı sistemli unut-

3 Konunun hukuksal yönüne ilişkin son derece kapsamlı makale için bkz. Tezcür 2009.

ma ve belki de daha önemlisi bilginin bilgiyi gölgeleme hali, konumuz bağlamında da yerinde bir anımsatma niteliğini taşımaktadır. Ergenekon sürecinde basın yoluyla kamuoyuna mal olan detaylar, bunların bir bilgi sızdırma rekabeti ile daha da karmaşıklaşması süreci, alıntıda Kundera'nın değindiği kadar boşucu bir bilgi kirlenmesini ortaya çıkarmıştır. Uzun döneme yayılan bir baskı ve susturma mekanizması ile işlev gösteren Ergenekon terörü, çoğunlukla geniş ve gevşek sınırlı bağlamlarda tartışılmaktadır. Çeşitli düzeylerdeki fikir üretiminde, hukuk süreci tartışılırken, tarih, tarih konuşulurken güvenlik sorunları sürece girmekte, tartışma ortamlarında tarafların argümanlarını güçlendiren detaylar, herhangi bir sistematize etme kaygısı olmaksızın gündeme getirilmektedir. Kimilerince devlet içindeki varlığının başlangıç noktası, bizatihi o devletin kuruluşundan ve hatta Osmanlı döneminden başlatılan sürecin sürekli ve tutkulu bir "gerçeği arama" ile eş zamanlı gelişmesi, tarafların kendi siyasi meşrebine göre bazen bir "demokrasiye geçiş," bazen "devletin temel niteliklerini koruma" boyutuna vurgu yapmaları bir noktaya kadar anlaşılır olsa ve bu türden bir gündem siyasi faaliyeti canlandırır da, sürecin bilgiye dönüştürülmesi aşamasının nesnel temellere dayandırılmaması, neredeyse anlama faaliyetinin kredibilitésini tümünden sekteye uğratacak bir metal yorgunluğunu beraberinde getirmiş görünmektedir. Araştırmanın selameti için kategorik ayrımlar ile nesnel sınıflandırmaların varlığına saygı çok önemli bir yer tutmak gerekirken, ne yazık ki düşünme alanı siyasi taraftarlık ve hamasetin egemenliğine bırakılmış gibidir.

Peki, bu türden hassas bir konu akademik alanda ya da akademi dışındaki mecralarda, anlamlı ve kalıcı sonuçlar üretecek bir biçimde nasıl çalışılabilir? Öncelikle yukarıda dile getirilen eleştirileri yapmanın, sorulan soruları sormanın, bunlara doyurucu yanıtlar vermekten, işaret edilen hedeflere ulaşma konusunda somut reçeteler önermekten çok daha kolay olduğu, bunun kolektif emek ve özveri gerektirdiği açık yüreklilikle itiraf edilmelidir.

Bilimin en temel hedefi ampirik görüngülerin açıklanıp yorumlanabileceği ilkelerin oluşturulmasıdır. Bilimsel araştırma ile belli bir yöntemle göre toplanan ve gerçekliği temsil ettiği düşünülen veri üzerinden sonuç ve genellemelere ulaşılmaya çalışılır. Sonul hedef, deney ve/veya gözleme dayalı akıl yürütme yoluyla evrene ilişkin olgular arasındaki ilişkinin yasalarının bulunmasıdır. Hem doğa bilimlerinde ve hem de toplumu ve bireyin davranışını, bunlar arasındaki karşılıklı ilişkiyi araştıran sosyal bilimlerde kuram, gözlem ve geleceğe yönelik çıkarsama arasında kilit bir pozisyon işgal eder. Değişkenler arasındaki ilişkiyi anlaşılır bir biçimde ifade etmek üzere bir araya getirilmiş gözlemler ve ilkeler bütünü olan kuramlar bilginin derinleştirilmesi bağlamında da geleceğe ışık tutarlar.

Bu hedefe ulaşmak için bilimciler veri toplar ve analiz ederler. Ergenekon konusunda, yukarıda özellenen bağlamda bir anlama faaliyetinin önünde pek çok engel mevcuttur. Konu itibarıyla evrensel geçerliği olan eğilim ve davranış kalıplarından bahsin mümkün olmaması, gündelik siyaset yapma biçimlerinin geldiği ortam bu konuda kavramsallaştırma ve kuramsallaştırma faaliyetinin önünde önemli engeldir. Verinin doğasına uygun toplama yönteminin bulunması ve bunun genel kabul görmesi ve yöntemin sürekli olarak ıslahı önemli yer tutar. Verinin geçerli ve güvenilir olması araştırma sonucunun da geçerli olması ile yakından ilişkilidir ki, asıl problem burada başlar. Problemin kaynağı Ergenekon konusunda kesinlik ve genel kabul gören verinin tanımı ve toplanması bağlamında ortaya çıkmaktadır. Yasal alanın dışında tarif edilen bir süreci tartışan bir çalışmada standart veri toplama tekniklerinin işlevli olmasını beklemek ne kadar anlamsızsa, bu alanın araştırmacılar tarafından daha baştan terk edilmesi de bir o kadar anlamsızdır. Sürece ilişkin pek çok değişkenin ölçüm gücü ve genel bir standarda oturtulmasındaki zorluklar bu hedefe ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. Ergenekon sürecini çözümlenmede işlevli olacak kuramsal çerçevelerin doğumu da bu bağlamda yavaşlamaktadır. Bu durumun sadece bahsi geçen konuyla ilgili olmadığını bilmek rahatlatıcı olmalıdır. Kuantum mekaniğinden seksoloji araştırmalarına dek bu sürecin zorluklarını belirten geniş bir literatür elde mevcuttur.

Yukarıda değinilen engellerin aşılması yolundaki bir çabanın en kestirmeden başlangıcı araştırmacının önüne basit ve ulaşılabilir hedefler koyması olabilir. Hemen bütün bilimsel ve disiplinler gelişim öykülerinde rastlanan bu durum hiç şüphesiz inişli çıkışlı bir gelişim sürecinin de habercisi olacaktır. John G. Kemeny'nin anımsattığı üzere ilk aşamada hemen sonuç vermeyebilecek arayışlar, zaman içinde anlamlı sonuçlar getirecek sonuçların da başlangıç noktası olacaktır (Kemeny 1959). Bahsi geçen türden verinin hazırda olmaması ya da bunlara ulaşmadaki sıkıntı nasıl açıklanabilir ve neler doğurur? Veri bağlamı her türden eksiklikler konunun güncelliği ve bir illegal örgütlenme ile ilintili oluşu gibi zorluklarla açıklanabileceği gibi, akademik bir ilgi alanına uygun sayılmaması ve bu yüzden öncelikler sırasının arkalarında yer alması ile de çok yakından ilgilidir. Bu durum, sosyal bilimlerin meşruiyeti ve kapasitesi konusunda sürdürülen yarı felsefi tartışma ile de bağlantılı olup, güncellik ve güvenlik boyutu ötesinde bir alana işaret etmektedir.

Bu türden bir veri seti elde olsa bile, bunun yanlışlığını iddia etmeye peşinen hazır bir karşı grubun araştırmacının yüreğine düşürdüğü peşin tasa, bu türden bir araştırma etkinliği önünde engeldir. İtirafçıların insanları katledip öldürdükleri yerleri tarifinden, mağdur ailelerin acılı dilekçelerine, sahte belgelerden, im-

za taklitlerine, özel hayata ilişkin şantajlardan, ihale yolsuzluklarına dek binlerce sayfalık iddianamelerle kamuoyuna mal olan, pek çok bulanıklaştırıcı öge ile yan yana gündeme sokulan bir konuda ve halkın yüzde 60'ının siyasal komploların dört bir yanı sardığına inandığı⁴ bir ortamda Ergenekon'un akademik okuması nasıl yapılabilir?

Olgu ve olgu demetlerinin sosyal bilimlerin inceleme alanı içinde düşünülmesi, eskiden sorulmamış bir sorunun sorulması, sorulmuş olan bir sorunun eksik ve/veya yanlışlığının fark edilmesi ve geliştirilmesi, önceden denenmemiş bir açıdan değerlendirilmesi, bu sürece ilişkin yöntemin bulunması, sınanması ve benzeri aşamalar doğa-insan, insan-insan eksenli ilişkileri bunların iç içe geçmiş formlarını anlamamız için uygulanan yöntemlere karşılık gelir. Önceden entelektüel ve/veya akademik bir anlama faaliyetinin öznesi olmayan bir konunun bu çerçevede içinde tartışılır olması da sosyal bilimlerde buluşa tekabül etmektedir. Ancak yaşamın müthiş dinamizmi ve onun daha önce hayal bile edilemeyen tezahürlerinin anlaşılması faaliyeti sırasında, bir yandan insan cinsinin gelişimi ile ilişkili yetenekleri, bilimsel ve felsefi birikimi, öte yandan toplumun sosyal ve siyasal gerçekleri de bu süreci etkilemektedir. Bir başka deyişle sınıflardan ve bu gerçekliğe ilişkin mücadelelerden oluşan sosyal dinamikler ekseninde, anlama ve araştırma kararı ve buna rengini veren temel eğilimler yalnızca bilimsel ve teknolojik imkanların sunduğu olanaklarla değil, araştırmacının ideolojik öncelikleri ile bunun içine doğduğu toplumsal yapının özgüllüklerince de belirlenmektedir.

Özellikle Ergenekon şebekesi örneğinde olduğu gibi, bağlamları siyasal alanın meşruiyet dışı aktörlerine, yasal alanın norm dışı kabul ettiği mücadele ve müdahale biçimlerine ve sosyo-ekonomik gerçekliğin birbirinden çok farklı okumalarına tekabül eden bir durum incelenirken, bu durumun dolaylımsız güncel siyasal sonuçlarının varlığı yok sayılamaz. Konu üzerinde fikir yürütmenin, bu yapılırken seçilen dil ve zamanlamanın, tercih edilen mecraların bile yüklü olduğu bu kakafonik bağlamda, her şeye rağmen konunun sınıf perspektifiyle sorunsallaştırılması önemli bir gereksinimdir. Bu bağlamda kullanılmasında yarar olan yöntemlerin içermesi gereken en önemli boyut, olağan ve olağanüstü uygulamalarla söz hakkı elinden alınan mazluma sesinin geri verilmesidir. Üzerinden siyaset yapmanın, rakibe hamle yapmanın artık kanıksanmış bir nesnesi olan Ergenekon skandalının sağduyulu incelenmesi pek çok açıdan zorluklar içermektedir. Örgütlenmenin çok uzun bir zamana ve coğrafi alana yayılmış olan tarihi, sürecin doğası gereği yazılı kaynakların çok sınırlı olması ve eldeki kaynaklara ulaşmada zorluk, konvansiyonel bilgi edinme yöntemlerine yanıt vermeyen hassas bir ortam durumu etkilemektedir.

4 "Conspiracy Theories." Economist, 1/31/2009, Cilt 390, Sayı 8616.

Ergenekon eksenli her türden tartışma faaliyetinde bu sürecin iletilmesi önündeki en önemli zihinsel engellerin başında Türkiye'nin milli tabularının başında gelen Kürt meselesi ve bu mücadelenin aktif tarafı olan iradenin 30 yıldan bu yana verdiği silahlı mücadeledir. Sıklıkla, Ergenekon araştırmalarının coğrafi olmasa da zihinsel sınırı olarak orta yerde duran Kürt meselesi, koşan birinin çerçevesiz bir cama çarpıp düşmesi gibi bir işlev görmekte, rekabet halindeki duruşların her ikisinin de kırmızı çizgileri dışındaki pozisyonuyla konu bağlamında genel izleyici tarafından anlaşılabilen metinlerin üretilmesini de beraberinde getirmektedir. Bir başka deyişle, Türkiye'nin bir Kürt meselesi olmasa Ergenekon tartışmalarının akacağı mecra, bu değişken tarafından kuvvetle belirlenmekte ve biz sıradan insanların çoğunlukla anlam vermeye çalıştığı detaylar ortalıkta dolaşmaktadır.

Bu konuda harcanan mürekkebin ne yazık ki pek azı konunun klişe gazetecilik alanı dışına çıkmasını getirmiştir. Medyanın genellikle egemen bloklardan bir tanesine tabi duruşu bir başka durumu tetiklemede, medya üzerinden gelen bilgilerin araştırmayı zenginleştirilmesi beklenirken, aksine medya ürününün çözümlenmesi gereken bir kod yığını olarak algılanması sonucunu beraberinde getirmektedir. Konu üzerinde medyada yapılan pek çok analiz sürecin daha çok kısa erimli sonuç ve ürünlere yönelmekte, tıpkı kendisi gibi yüzeysel bir yorumu tektiledikten sonra hızla zihin alanını terk etmektedir.⁵

Anlama sürecinin en önemli bileşeni olan araştırmacı açısından sığa sığa akmakta olan bu süreçte, akademisyenin bir bilim insanı olarak meşruiyeti tartışma konusu olabilmektedir. Eğer şimdiden bu ve bu türden hassas konuların nasıl akademik ve/veya akademi dışı araştırma alanına getirilmesi konusunda hazırlanılmazsa (yapılmakta olan hazırlıklar geliştirilmezse), gündemi işgal eden "Ergenekon dedikodusu" literatürü ve buna eş zamanlı olarak gelişen bürokratik ve siyasal riskler daha az sayıda kaliteli çalışmaya yol verecektir. Bu kapsamda ortaya çıkan engellerden biri de Türkiye koşullarında sosyal bilimcinin rolü ve statüsüne ilişkindir. Özellikle son 20-30 yılda ortaya çıkan ve giderek güçlenen anti-entelektüel sosyal iklim ve gelir düzeyinin kişinin başarı ölçümünde hemen tek ölçüt olma hali, prestiji tartışılır bir pozisyonu temsil eden araştırmacının, şu ya da bu güçlü kartviziti taşıyan, toplumda saygın ve daha yüksek statü sahibi kişileri ve kurumları araştırması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun araştırmacıya getirebileceği "başıma bir iş gelir, en iyisi hiç bulaşmayayım" hissi yanında, araştırma faaliyeti sırasında dikkate alınmamak, verilerden uzakta tutul-

5 Konu bağlamında nitelikli bir medya tahlili için bkz. Adaklı 2009.

mak, yaptığı işin anlamsız bulunması gibi negatif sonuçları da olabilir. Joan E. Sieber, yazdığı kısa fakat önemli makalesinde bu gibi durumlarda araştırmacının alabileceği önlemler değinmektedir (Sieber 1989). Sieber “güçlü olan”ın incelenmesinde ve onunla kurulan akademik temasta; a) mümkünse araştırılan kişinin ve ilişkiler dünyasının inceliklerine vakıf birinin, bunun mümkün olmadığı durumlarda yeni durum ve kişilerle karşılaşmada daha yetkin kişilerin görüşmeler için seçilmesini; b) görüşülecek kişi ile yapılacak toplantıya daha dikkatle hazırlanılmasını, mümkünse kişiye onun güvendiği bir kişi aracılığıyla ulaşılmasını, toplanan bilginin nasıl kullanılacağı konusunda görüşülenin aydınlatılmasını; c) zaten kamuya mal olmuş bir konu araştırıldığından, eldeki basılı malzemenin de içerik analizi yoluyla görüşme metinlerini genişletmek ve zenginleştirmek için kullanılmasını önermektedir (Sieber 1989: 2).⁶

Ergenekon araştırmalarında bir diğer önemli engel konunun güvenlik ve gizlilik gerekçesiyle sınırlı olarak ulaşılabilen arşiv boyutudur. Sosyal ve siyasal olarak taptaze bir konuda veri toplama konusunda yaşanan sıkıntıları normal bulan okurlar için Peter J. Beck’in Falkland sorunu konusunda Britanya arşivlerine konan sınırlandırmaları anımsatması önemlidir. Konuya ilgili araştırmacının önüne çıkan siyasal iktidar kaynaklı engelleri anlatan ve bu engellemelerin akademik ve sosyal sonuçlarına değinen Beck, genel olarak 30 yıl sonunda araştırmacının incelemesine açılan arşivlerin nasıl Falkland konusunda farklı bir uygulamaya tabi tutulduğu ve konunun “eşine rastlanmayan derecede” hassas bulunarak bu gizliliğin uzatıldığını anlatmaktadır. Yine aynı yazar bu kez Arjantin arşivi örneği üzerinden arşivlere kontrollü ulaşım sağlanması konusuna değinmekte, seçilerek sunulan materyalin nasıl arşiv materyali olarak sayılamayacağı konusunu tartışmaktadır (Beck 1983: 5-6).⁷ Beck’in Falkland konusunda Britanya arşivlerinde tanımladığı neredeyse hiç sonlanmayan sınırlandırmalar, geleceğin sağlıklı arşiv çalışmalarını kuracak güncel akademik müdahalenin de önemini ve bugünden başlaması gerektiğini bize anımsatır gibidir.

Raymond M. Lee Doing Research on Sensitive Topics başlıklı kitabında araştırma konusunun, metodolojik, teknolojik, etik, siyasal veya yasal nedenlere dayanan hassasiyetinin araştırma sürecinin tüm aşamalarını etkileyeceğini; bu durumun

6 1990lar Fransa’sında görece düşük statüdeki suçüstü mahkemelerinin üst düzeydeki politikacıların yolsuzluklarını sistemli olarak hedef almaları konusunu işleyen Ari Adut, bir yandan sürecin bürokratik boyutuna ışık tutarken, diğer yandan skandal kavramına bir sosyal form ve kontrol mekanizması olarak yaklaşmaktadır (Adut 2004).

7 Bu makale (Beck 1983), özellikle yönetsel sınırlandırmalar nedeniyle ortaya çıkan veri boşluklarının doldurulması konusundaki yaratıcı önerileriyle ilginç ve dikkate değerdir.

araştırma probleminin tarif edilmesinden, araştırma dizaynı ve uygulamasına ve bulguların kullanıma sokulmasına dek etkili olduğunu vurgulamaktadır. Araştırmacıları başka alanlarda çalışanların karşılaşmadığı türden risk ve hatta tehlike altına sokan bu türden konular, çevresel-toplumsal etmenler yanı sıra, teknik ve metodolojik sorunları da gündeme getirmektedirler. Buna rağmen “toplumun karanlık köşeleri”ne ilişkin olan bu türden çalışmalar diğer konuları aşan bir yararlılık ve yaratıcılığı teşvik potansiyeline de sahiptirler (Lee 1993: 1-2). Lee’nin işaret ettiği yaratıcılık ve yarar potansiyeli hatırd tutularak, Ergenekon konusunda da anlama ve anlamlandırma eksenli bir faaliyetin kapıları aralanmak durumundadır. En genel çizgileriyle gereksinimi duyulan tarz, siyasal kurumlar arası rekabet ve güncel ideolojik mücadelenin akış izleklerine kulağını açık tutan, bireysel ve kolektif davranışın sınıfsal kökenleri üzerine anlam öbekleri toparlamaya açık bir mercekle arayışından geçmek durumundadır ve dünün hassas bulunan pek çok konusunun bugün normal karşılanmasını hatırd tutan bir inat gerektirmektedir.

Kaynakça:

- Adaklı, Gülseren. “Ergenekon Terör Örgütü, Devlet, Medya ve Liberal Söylem.” Yeni Demokrasi, 3-16 Nisan 2009.
- Adut, Ari. 2004. “Scandal as Norm Entrepreneurship Strategy: Corruption and the French Investigating Magistrates.” *Theory and Society*. Cilt 33, Sayı 5.
- Beck, Peter J. 1983. “Research Problems in Studying Britain’s Latin American Past: The Case of the Falklands Dispute 1920-1950.” *Bulletin of Latin American Research*, Cilt 2, Sayı 2.
- Demirer, Yücel. “Ergenekon Üzerine Sesli Düşünceler.” Yeni Demokrasi, 4-6 Şubat 2009.
- Kemeny, John G. 1959. *A Philosopher Looks at Science*. New Jersey: D. Van Nostrand.
- Kundera, Milan. 1999. *The Book of Laughter and Forgetting*. New York: HarperCollins.
- Lee, Raymond M. 1993. *Doing Research on Sensitive Topics*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Sieber, Joan. 1989. “On Studying the Powerful (or Fearing to Do So): A Vital Role for IRBs.” *Ethics and Human Research*, Cilt 11, Sayı 5.
- Tezcür, Güneş Murat. 2009. “Judicial Activism in Perilous Times: The Turkish Case.” *Law & Society Review*, Cilt 43, Sayı 2.